

Velký Dvůr u Pohořelic za jarních záplav v roce 2006

The locality of Velký Dvůr near Pohořelice during the spring floods of 2006

Robert DOLEŽAL

Zedníkova 6, 603 00 Brno; e-mail: dolezal.robert@uhul.cz

ÚVOD

Během března roku 2006 napadlo nejen v horách, ale i v nížinách velké množství sněhu. Začátkem dubna pak přišlo výrazné oteplení provázené masivním táním sněhu a dešťovými srážkami. V dolních tocích řek, jejichž hladiny se nečekaně zvedly, byly vyhlášeny nejvyšší stupně ohrožení a povodňové aktivity. Řeky vystoupily z koryt a zaplavily rozsáhlá území. Vzniklá jezera se jen velice pozvolna díky vsaku a vypařování zmenšovala. V nejbližším okolí řek pak několik týdnů zůstávaly větší či menší louže či podmáčené plochy, které se staly atraktivními pro mnohé druhy vodního ptactva. Jednou z těchto ploch byla i lokalita Velkého Dvora u Pohořelic (okres Břeclav, Jihomoravský kraj) vzniklá v důsledku rozvodnění řeky Jihlavy a Svratky. Zde bylo v jarních měsících 2006 prováděno pozorování a sčítání ptačích druhů, které se tu vyskytovaly v souvislosti s výjimečným stavem, který zde po záplavách nastal.

METODIKA

Lokalita Velkého Dvora byla sledována již druhým rokem. Louže v polích tu na jaře vznikají po tání sněhu a deštích pravidelně. Zatímco v roce 2005 stála voda na poli od půli března do konce dubna, v roce 2006 tu byla v důsledku záplav od konce března do konce června.

Po dobu trvání zamokření byla lokalita nepravidelně ale často kontrolována. Při každé návštěvě byly zaznamenávány počty jednotlivých ptačích druhů. Pozornost byla věnována především druhům, jejichž způsob života je vázaný vodu – bahňákům, vrubozobým, dlouhokřídlým apod. Jejich výčet je pak ve výsledcích seřazen systematicky. U každého druhu je uveden počet kontrol, při kterých byl druh na lokalitě zastížen, a jeho maximální zjištěná početnost. U některých druhů jsou uvedeny okolnosti pozorování a bližší specifikace jejich vztahu k lokalitě.

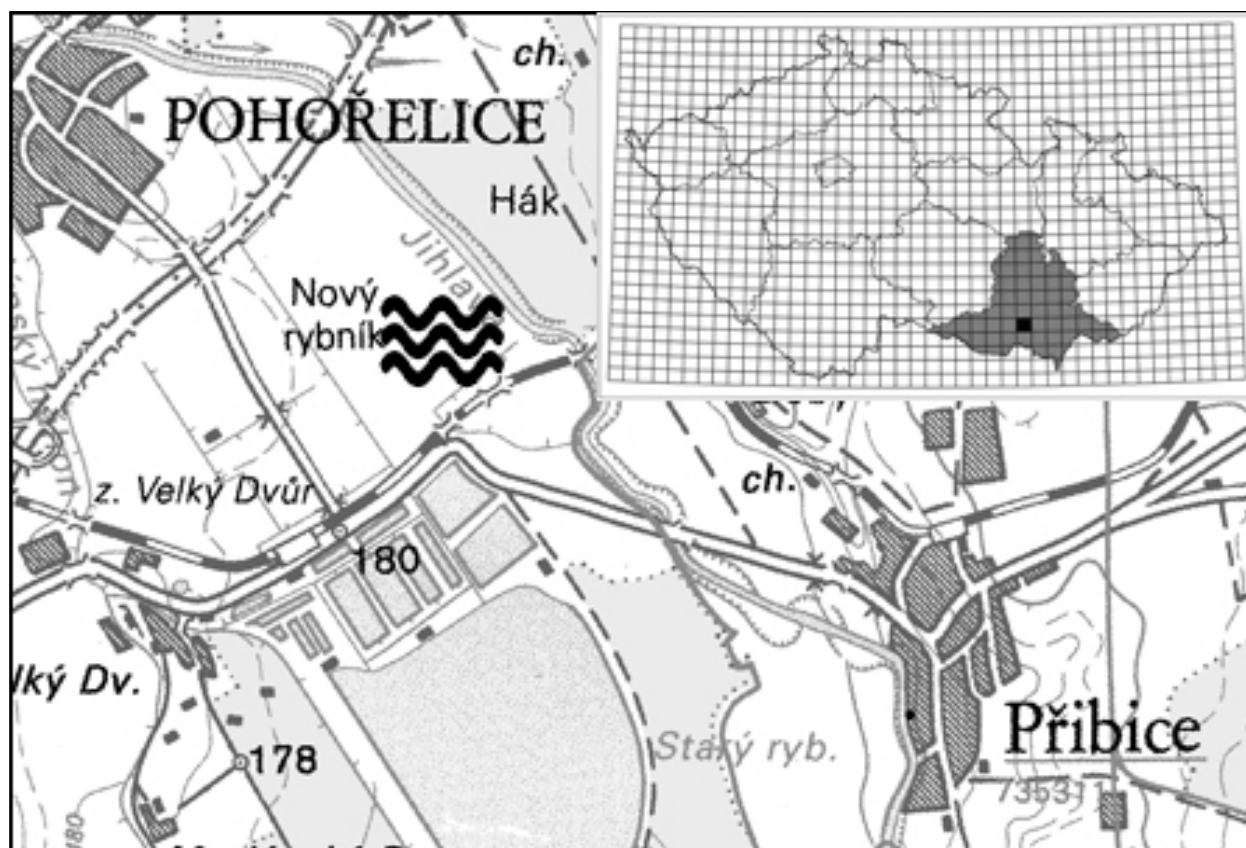
CHARAKTERISTIKA SLEDOVANÉHO ÚZEMÍ

Z hlediska větších biogeografických regionů leží lokalita Velký Dvůr v severozápadní části Panonské podprovincie, z hlediska přírodních lesních oblastí ČR jde o PLO 35 – Jihomoravské úvaly. V podrobnějším členění jde pak o mapovací čtverec 7065, kat. území obce Pohořelice nad Jihlavou, geografické souřadnice jsou 48°58'N a 16°32'E a nadmořská výška činí 173 m n.m. Při hledání v terénu lokalitu nalezneme 1,5 km jihovýchodně od Pohořelic a asi 500 m severně od sádek rybníka Starý. Jedná se o zemědělsky obhospodařované pole o přibližné ploše 7,5 ha po pravém břehu řeky Jihlavy, které je z jihu lemované menší plochou rákosí.

Před záplavou bylo pole téměř holé, ozimá pšenice měla jen několik cm. Po záplavě rostla pšenice už jen v okolí louží. Ty zarostly s postupným vysycháním nejprve rdesnem obojživelným (*Persicaria amphibia*) a později po úplném vyschnutí i durmanem obecným (*Datura stramonium*). Poté byl jejich povrch zemědělskými stroji rozrušen a zkyprěn.

Obr. 1: Sledovaná lokalita Velký Dvůr u Pohořelice

Fig. 1: The locality of Velký Dvůr near Pohořelice

VÝSLEDKY

Během 24 kontrol, které proběhly na lokalitě Velký Dvůr od 24. 3. do 2.7. 2006, byly zjištěny níže uvedené druhy ptáků. Krom nich jsou tu okomentovány i 3 druhy, které se tu vyskytovaly v minulém roce, ale v roce letošním přítomny nebyly (označeny jsou symbolem *).

ŘÁD: POTÁPKY (PODICIPEDIFORMES)

Potápka malá (*Tachybaptus ruficollis*) – 2x pozorován 1ex. (27.4. a 8.5.)

Vyskytuje se třeba i na velice malých rybníčcích nebo bažinách, které mohou být celé zarostlé vodními rostlinami, a stačí jí i vodní příkopy se stojatou nebo pomalu tekoucí vodou, jen když mají alespoň břehy lemované hustou vegetací (HUDEC 1994). Ubývající mělká voda nespĺňovala předpoklady k jejímu zahníždění.

ŘÁD: VESLONOŽÍ (PELECANIFORMES)

Kormorán velký (*Phalacrocorax carbo*) – 2x max. 6 ex.

Pozorován pouze na přeletu. Potravu tvoří téměř výhradně ryby (HUDEC 1994). Bez potravní

nabídky na lokalitě.

ŘÁD: BRODIVÍ (CICONIIFORMES)

Volavka popelavá (*Ardea cinerea*) – pozorována 11x., max. 15 ex.

Výskyt pouze při hledání potravy v okolních polích.

Kvakoš noční (*Nycticorax nycticorax*) – 3x pozorován 1 ex.

Ojediné zálety z blízkého hnízdiště na ostrůvku rybníka Starý.

Čáp černý (*Ciconia nigra*) – pozorován 4x, max. 2 ex.

Zastižen při přeletu nebo hledání potravy.

Čáp bílý (*Ciconia ciconia*) – pozorován 7x, max. 2 ex.

Pozorován při lovu v mělčinách u rákosí nebo v něm. Hnízdiště je na nedalekém statku Mariánský dvůr.

ŘÁD: VRUBOZOBÍ (ANSERIFORMES)

Labuť velká (*Cygnus olor*) – pozorována 4x, max. 5 ex.

Může zahnízdit i na zaplavených pozemcích – u nás 0,7 % hnízdišť (HUDEC 1994). Na lokalitě byla naposledy 20.4.

Husa běločelá (*Anser albifrons*) – 4 ex. 26.3.

Zastávka na jarním tahu při návratu ze zimoviště.

Husa velká (*Anser anser*) – pozorována 9x, max. 20 ex.

Prvně pozorovány 24.3., později na lokalitu zalétaly za potravou z hnízdiště na rybníku Starý.

Husice liščí (*Tadorna tadorna*) – pozorována 3x, max. 2 ex.

Výskyt tohoto druhu je na jižní Moravě stále častější a atraktivnost mnohých lokalit výrazně stoupla právě po povodních v roce 2006. Ve stejném roce bylo poprvé prokázáno hnízdění husice liščí na jižní Moravě (ŠKORPÍKOVÁ 2006). Na lokalitě byly husice pozorovány opakovaně 25.4. – 1 M, 4.5. – pár a 14.5. – 2 F. Na okolních rybnících byly pak pozorovány ještě několikrát. Možnému hnízdění v oblasti může napovídat i opakovaný výskyt mladých ptáků v okolí lokality v pohnízdňím období: 12.-14.8. – F + 4 juv.

***Hvízdák eurasijský** (*Anas penelope*) – v roce 2005 při každé ze čtyř kontrol, max. 40 ex.

Výskyt pouze na tahu.

Kopřivka obecná (*Anas strepera*) – pozorována 5x, max. 6 ex.

Výskyt po celé hnízdní období, hnízdění neprokázáno.

Čírka obecná (*Anas crecca*) – pozorována 2x, 30.3. – 3 ex., 12.5. – 1 ex.

Kachna divoká (*Anas platyrhynchos*) – pozorována 17x, max. 25 ex.

Hnízdí i kolem potoků a řek, někdy i daleko od vody (HUDEC 1994). Výskyt po celou dobu zamokření lokality, ale hnízdění neprokázáno.

Ostralka štíhlá (*Anas acuta*) – 1 ex. 18.4.

Výskyt jen na tahu. V předchozím roce pozorována 2x: 30.3.2005 – 9 ex. a 28.4.2005 – 1 ex.

Čírka modrá (*Anas querquedula*) – pozorována 14x, max. 16 ex.

Pozorována v průběhu celé doby sledování lokality.

Lžičák pestrý (*Anas clypeata*) – pozorován 9x, max. 14 ex.

Zrzohlávka rudozobá (*Netta rufina*) – od 4.5. pozorována 8x, max. 8 ex.

Jeden pár byl pozorován 5x až do úplného vyschnutí lokality.

Polák velký (*Aythya ferina*) – pozorován 11x ve větších počtech, max. 100 ex.

Polák chocholačka (*Aythya fuligula*) – pozorován 13x, max. 100 ex.

***Morčák velký** (*Mergus merganser*) – 1 ex. 30.3.2005

Výskyt na tahu.

ŘÁD: DRAVCI (FALCONIFORMES)

Dravci byli pozorováni většinou na přeletu bez bližší vazby na pozorovanou lokalitu.

Orlovec říční (*Pandion haliaetus*) – 1 ex. 30.3. na přeletu

Luňák hnědý (*Milvus migrans*) – 1 ex. 27.4. na přeletu

Orel mořský (*Haliaeetus albicilla*) – 1 ex. 24.3. na přeletu

Moták pochop (*Circus aeruginosus*) – pozorován 9x, max. 2 ex., hnízdiště u rybníka Starý

ŘÁD: KRÁTKOKŘÍDLÍ (GRUIFORMES)

Slípka zelenonohá (*Gallinula chloropus*) – 1 ex. 16.4.

Lyska černá (*Fulica atra*) – pozorována 11x, max. 6 ex.

Oba druhy žijí na březích stojatých nebo pomalu tekoucích vod, u rybníků, bažin, zarostlých břehů řek i na menších zaplavených plochách (HUDEC 2005). Při delším zamokření by s velkou pravděpodobností zahnízdily i na pozorované lokalitě.

ŘÁD: BAHŇÁCI (CHARADRIIFORMES)

Výskyt většiny druhů bahňáků byl vázán pouze na období tahu. Výjimkou bylo hnízdění čejek chocholatých a pravidelné pozorování kulíků říčních.

Čejka chocholatá (*Vanellus vanellus*) – pozorována při každé kontrole, tj. 23x, max. 59 ex., prokázané hnízdění

Kulík bledý (*Pluvialis squatarola*) – 1 ex. 1.5., částečně přepeřený do svatebního šatu

Kulík písečný (*Charadrius hiaticula*) – pozorován 2x, 12.5. – 2 ex., 22.5. – 2 ex.

Kulík říční (*Charadrius dubius*) – pozorován 15x, max. 7 ex., pravděpodobné hnízdění

Kulík mořský (*Charadrius alexandrinus*) – 1 ex. 8.6., asi M, zasláno k posouzení faunistické komisi

***Koliha velká** (*Numenius arquata*) – 1 ex. 9.4.2005

Vodouš tmavý (*Tringa erythropus*) – pozorován 2x, 25.4. – 1 ex., 4.5. – 1 ex.

Vodouš rudonohý (*Tringa totanus*) – pozorován 2x, 6.4. – 1 ex., 18.4. – 1 ex.

Vodouš šedý (*Tringa nebularia*) – pozorován 8x, max. 12 ex.

Vodouš kropenatý (*Tringa ochropus*) – pozorován 7x, max. 12 ex.

Vodouš bahenní (*Tringa glareola*) – pozorován 8x, max. 27 ex.

Pisík obecný (*Actitis hypoleucos*) – pozorován 10x, max. 11 ex.

Jespák obecný (*Calidris alpina*) – 1 ex. 12.5.

Jespák malý (*Calidris minuta*) – pozorován 3x, 12.5. – 3 ex., 16.5. – 2 ex., 22.5. – 1 ex.

Jespák bojovný (*Philomachus pugnax*) – pozorován 3x, max. 18 ex. 12.5.

ŘÁD: DLOUHOKŘÍDLÍ (LARIFORMES)

Racek bouřní (*Larus canus*) – pozorován 11x, max. 30 ex.

V pozdějších datech 1-2 ex. v šatě 2. roku. Nejbližší hnízdiště je od roku 1986 na Střední nádrži VDNM, kde hnízdí v počtu 2-3 párů (ŠŤASTNÝ et al. 2006).

Racek bělohlavý (*Larus cachinnans*) – pozorován 12x, max. 20 ex.

Krom ptáků na tahu z počátku dubna sem později zalétali asi ptáci z hnízdiště na VDNM, kde se jejich počty postupně zvyšovaly z jednoho páru v roce 1996 na 5–7 párů v letech 1999–2000 (ŠŤASTNÝ et al. 2006).

Racek žlutohý (*Larus fuscus*) – pozorován 3x, max. 20 ad. ex.

Data pozorování: 6.4. – 20 ad. ex., 16.4. – 1 ex., 20.4. – 1 ex. Maximální počet ptáků byl zastížen na lokalitě na počátku dubna, kdy vrcholil jarní tah. Výskyt tohoto druhu během jara 2006 v celé České republice shrnuje DOLEŽAL (2006).

Racek chechtavý (*Larus ridibundus*) – při každé kontrole min. 20 ex.

Největší zastižené množství bylo 1000 ex. 13.4. V pozdějších datech se tu ukázala i vzletná mláďata. Nejbliže hnízdí na Střední nádrži VDNM (ŠŤASTNÝ et al. 2006).

Racek černohlavý (*Larus melanocephalus*) – pozorován 9x, max. 4 ex.

Na lokalitu nezalétali stále stejní ptáci. Jednou byl pozorován pták s bílou barvou kolem zobáku, jindy dvouletý pták se zbytky černé na ručních letkách. Ve většině případů se jednalo o dospělé racky. Nejbližším hnízdištěm je od roku 1983 VDNM, kde pravidelně hnízdí do 10 párů. Nejvíce, 17 párů, tu zahnízdilo v roce 2000 (ŠŤASTNÝ et al. 2006).

Racek malý (*Larus minutus*) – pozorován 2x, max. 3 ex.

16.4. – 3 ex. (J. Martiško *in litt.*), 11.6. – 1 ex. - jednoletý pták na tahu.

Rybák velkozobý (*Hydroprogne caspia*) – pozorován 4x, max. 4 ex.

Data pozorování byla následující: 13.4. – 2 ex., 16.4. – 4 ex., 18.4. – 2 ex., 25.4. – 1 ex. Výskyt na tahu.

Rybák obecný (*Sterna hirundo*) – pozorován 6x, max. 4 ex.

Tento druh hnízdí nejbliže na Střední nádrži VDNM, tato lokalita je jeho největším pravidelným hnízdištěm v ČR. Počet hnízdicích párů zde však klesá (ŠŤASTNÝ et al. 2006).

Rybák bahenní (*Chlidonias hybridus*) – 22.5. – 1 ex.

Datum pozorování odpovídá vrcholu jarního tahu u nás.

ŘÁD: PĚVCI (PASSERIFORMES)

Kromě břehule říční, která na lokalitu početně zalétala z větší vzdálenosti, hnízdí ostatní druhy běžně v jejím okolí.

Břehule říční (*Riparia riparia*) – pozorována 12x, max. 40 ex.

Opakovaná pozorování ptáků lovicích nad hladinou.

Konipas bílý (*Motacilla alba*) – pozorován 21x, max. 10 ex.

Konipas luční (*Motacilla flava*) – pozorován 6x, max. 3 ex.

Rákosník proužkovaný (*Acrocephalus schoenobaenus*) – zaznamenán 3x v rákosinách

Rákosník obecný (*Acrocephalus scirpaceus*) – zpěv slyšen 4x, vždy jen jeden zpívající M

Rákosník velký (*Acrocephalus arundinaceus*) – zpěv jednoho M z rákosí slyšen 4x

Moudivláček lužní (*Remiz pendulinus*) – pozorován 3x v rákosí, hnízdí u rybníka Starý

Strnad rákosní (*Emberiza schoeniclus*) – pozorován nebo slyšen 15x, max. 6 zpívajících M z rákosí

ZÁVĚR

Pokud se kdekoliv v přírodě objeví na vhodném podloží mělká vodní nádrž obklopená loukami, poli, rákosinami či lesem, stane se v krátké době velice atraktivním biotopem pro mnohé druhy ptáků. Sledovaná lokalita nedaleko Velkého Dvora je právě takovým místem, které by mohlo mít pro ptáky vázané na vodní prostředí velký potenciál coby potravní zdroj i možné hnízdiště. Bohužel je tato atraktivnost jen sezónní a je vázaná na krátké období několika týdnů přicházejících s táním sněhu a jarními dešti. I během této krátké periody se tu ovšem vyskytuje řada druhů, které zamokřené pole využívají s ohledem k ročnímu období, ve kterém začíná pravidelná migrace ptáků, především k odpočinku a hledání potravy. S tím, jak lokalita vysychá, se vytrácejí i ptáci. Zůstávají jen druhy vázané na okolní rákosiny, ve kterých každoročně hnízdí – rákosník obecný, rákosník proužkovaný a strnad rákosní. Ostatní druhy tu z důvodu nestability nabízených podmínek nehnízdí.

V roce 2005 stála v polích voda od 30.3. do 28.4. Během této doby tu bylo zaznamenáno 31 „vodních“ druhů ptáků. Jednalo se především o zástupce řádu vrubozobých a bahňáky. Žádný tu nevyhnízdil.

Následující rok 2006 v důsledku dlouhodobých záplav nabídl ptákům mnohem lepší podmínky. Voda zůstala v polích u Velkého Dvora od konce března do začátku července (24.3.-2.7.). Během tohoto období tu bylo pozorováno dokonce 56 druhů „vodních“ ptáků. Většinou šlo opět o druhy, které se tu zastavily na tahu nebo sem zalétaly z okolních hnízdišť za potravou. V důsledku dlouhodobé přítomnosti stojaté vody tu tentokrát vyhnízдила čejka chocholátá. Pokud by zůstala lokalita zamokřená celoročně, pak by tu s jistotou našla svá hnízdiště i řada dalších druhů, a to i s ohledem na velmi dobré hnízdní podmínky, které ptákům nabízejí blízké rybářské sádky lemované rákosím a rybník Starý. Předpokládat se dá ale i zvýšená predace hnízd v důsledku jejich snadné přístupnosti na mělké louži v polích bez hustější vegetace, která by kryla její břehy.

Výjimečnost roku 2006 ovšem nespočívala jen v záplavách a dlouhodobém zamokření některých lokalit. Jednalo se také o rok, ve kterém měl tah některých dlouhokřídlých téměř invazní charakter. V nebývalých počtech byl přítomen nejen na lokalitě Velkého Dvora například rybák velkozobý, racek černohlavý a racek žlutohý. Rybák velkozobý tu byl pozorován 4x s maximálním počtem čtyř ex. Ptáci většinou odpočívali na mělčinách nebo jen přelétli severním směrem. Stejně tak racek žlutohý se tu zastavil jen na tahu. Hejno však bylo tvořeno 20 ad. ex., což je pro jarní tah dost neobvyklý počet (DOLEŽAL 2006). Racek černohlavý se tu objevoval pravidelně a nejspíš to souviselo s jeho hnízděním na blízkých nádržích VDNM.

SUMMARY

The locality of the Velký Dvůr near Pohořelice is formed by agricultural landscape. It was regularly observed after a strong flood in the spring 2006. During 23 visits from March 24 to July 2, 56 bird species associated with a water environment were recorded on a drying, shallow lake. The species diversity was higher than in the past years thanks to the longer duration of flooding and waterlogging of the locality. The migration of some species – the Lesser Black-backed Gull and Caspian Tern – had invasive character.

LITERATURA

- DOLEŽAL R., 2006: Neobvyklá pozorování morčáka prostředního (*Mergus serrator*) a racka žlutohého (*Larus fuscus*) během jarního tahu v roce 2006. *Crex – Zpravodaj Jihomoravské pobočky ČSO* 26: 17-22
- HUDEK K. (ed.), 1994: Fauna ČR a SR, sv. 27. Ptáci I. Academia. Praha
- HUDEK K. (ed.), 2005: Fauna ČR, sv. 29/1. Ptáci II/1 (2. přepracované a doplněné vydání). Academia. Praha
- ŠKORPÍKOVÁ V., 2006: První prokázané hnízdění husice liščí (*Tadorna tadorna*) na Moravě. *Crex – Zpravodaj Jihomoravské pobočky ČSO* 26: 13-16
- ŠTASTNÝ K., BEJČEK V. & HUDEC K., 2006: Atlas hnízdního rozšíření ptáků v České republice, 2001-2003. Aventinum. Praha